

---

## MODALITA A MODÁLNOST KOGNITIVNĚ

Martina Ivanová: *Modálnosť a modálne verbá ve slovenčině*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2017

---

### JINDŘIŠKA SVOBODOVÁ

---

Název posuzované monografie by mohl naznačovat, že se její autorka Martina Ivanová ve výzkumu omezila na modalitu a prostředky jejího vyjádření pouze v rámci slovenského jazyka. Opak je ovšem pravdou a práce nejenom překročila hranice výzkumu gramatického systému slovenštiny, ale současně také obohatila kontext domácí lingvistiky o výsledky souvisejících prestižních prací vzniklých v zahraničí.

Vytvořit komplexní text věnovaný problematice modality představuje mimořádně náročný úkol, neboť kontext takto orientovaného výzkumu je velmi široký a pojetí modality není jednotné ani v české či slovenské lingvistice, ani v literatuře anglicky psané provenience, odkud autorka nejčastěji čerpá. Je tedy potřeba ocenit poctivou snahu modalitu terminologicky uchopit a provést nejenom její klasifikaci a typologizaci, ale také najít její místo v systému jazyka a ve způsobu jeho odborného zpracování v gramatických popisech a koncepcích.

Autorka sama vychází z předpokladu, že modálnost je vlastně jazykovými prostředky vyjádřený postoj mluvčího ke skutečnosti nebo k obsahu výpovědi, respektive k dalším složkám komunikačního procesu (ke kterým patří i osobnost adresáta). Při postižení podstaty modálnosti tedy nejprve hledá odpovědi na otázky, jaké postoje vlastně mluvčí verbalizuje, jakými prostředky pro vyjádření těchto postojů přirozený jazyk disponuje a které z nich jsou specificky užívány právě pro vyjádření modálnosti. Modalita se zde pak chápe jako sémanticko-funkční kategorie a k nejvýznamnějším přínosům práce patří autorčina poctivá snaha postihnout všechny prostředky (morfologické, syntaktické, slovotvorné i lexikální povahy) užívané pro její

vyjádření, proces jejich gramatikalizace a s ním související problematiku jejich polyfunkčnosti a polysémantičnosti.

Práce je promyšleně strukturována do sedmi kapitol. Obvyklý exkurz představující související literaturu je výsledkem poctivé snahy postihnout všechny relevantní práce, na jejichž základě by autorka mohla dospět k jednoznačné a univerzální klasifikaci této kategorie. V samostatné kapitole je zvláštní pozornost věnována modálním relátorům ve slovenštině. Kromě uvedení prostředků schopných vyjadřovat modální významy autorka sleduje i proces jejich gramatikalizace, během kterého jsou původně plnovýznamové lexikální jednotky zasazovány do standardizovaných syntaktických konstrukcí, v nichž se začnou podílet na vyjádření (především) gramatického významu, přestanou být vnímány jako samostatné lexémy a začnou být hodnoceny jako prvky s převážně gramatickou funkcí.

Další analýza pak vychází z předpokladu, že konkrétní gramatikalizovaná modální slovesa se pojí s odpovídajícími modálními významy vyjadřujícími určité konceptuální rámce, ve slovenštině např. moci, posesivnosti, úsilí a odvahy, plánu a zamýšlené realizace či rámec vidění a vědění. Vymezení modálnosti jako kognitivní (respektive konceptuální) domény je vhodným východiskem pro prohloubení a rozšíření výzkumu i pro vytvoření více aspektů a zorných úhlů pohledu na tento problém. V rámci tradiční kategorie „voluntativní“ modality vedle modálních konceptů nutnosti a možnosti postulovaných modální logikou pracuje paralelně s kategoriemi ability (kde je možnost vnímána jako připuštění další alternativy a nutnost jako její vyloučení) a volitivnosti (modální postoj je vyjádřen prostřednictvím modální jednotky chtít). Obvyklou dichotomii deontická a epistémická modálnost autorka rozšiřuje ještě o modálnost cirkumstančení, podle toho, zda jsou modálním zdrojem okolnosti ukotvené v situaci (modalita cirkumstanční), nebo zda je v pozici modálního zdroje přímo mluvčí či třetí osoba (modalita deontická).

Samostatné převážně analytické kapitoly jsou pak věnovány kategorii nutnosti (nezbytnosti) a možnosti, schopnosti (jinak též ability), vůle (tedy volitivnosti) a jejich negaci ve slovenštině. U všech typů modálních významů autorka uvádí možné způsoby jejich vyjádření s využitím modálních

sloves a frekvenci jejich výskytu prověřuje v Slovenském národním korpusu. Na základě předpokladu, že frekvence se spojuje s vyváženou stylovou distribucí, autorka s využitím korpusové analýzy hledá „centrální prvky“ jednotlivých kategorií. Korpusový výzkum je precizní až minuciózní a jako oživení textu působí řada autentických ilustrativních příkladů. Vzhledem k pojetí modalit jako verbalizace postoje považují za inspirativní prověřování potenciálu modálních sloves ve vztahu ke komunikačním funkcím celých výpovědí a jejich uplatnění právě při vyjadřování jistých typů mluvnických aktů.

Rozšíření komunikačního rámce vede k potřebě zahrnout do výzkumu i vztah mezi zdrojem modalit (jejím původcem) a původcem děje. Poslední kapitola tak autorka věnuje kategorii epistémické modalit a evidenciálnosti ve slovenštině. Epistémická modalita a evidenciálnost jsou zde chápány jako samostatné subkategorie, jež ovšem spojuje potenciál hodnotit výpověď z hlediska verbalizovaného přesvědčení o jejich platnosti. Rozdíl mezi nimi je v tom, že epistémické kvantifikátory propozice vyjadřují míru přesvědčení o platnosti obsahu výpovědi (na stupnici od přesvědčení o platnosti po jeho úplné popření), zatímco evidenciální kvalifikátory pomáhají specifikovat zdroje informace. Právě tato kategorie ve slovenštině podléhá gramatikalizačním procesům nejméně a je vyjadřována ponejvíce lexikálními prostředky.

Martina Ivanová v monografii předkládá vlastní koncepci komplikované a komplexní kategorie, jíž modalita bezesporu je. Její pojetí modalit jako kategorie sémanticko-funkční a obohacení výzkumu o originální pohled kognitivní lingvistiky umožnily vytvořit koncept, který je nejenom originální, ale také komplexní a užitou metodologií i koherentní a kompaktní.